

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Rappoport A. Creating Shareholder Value: The New Standard For Business Performance / A. Rappoport. – N.Y., 1986. – 240 p.
2. Коупленд Т. Стоимость компании: оценка и управление [Текст]: пер. с англ. / Т. Коупленд, Т. Колер, Дж. Мулин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Олимп-Бизнес, 2005. – 576 с.
3. Эшуорт Г. Менеджмент, основанный на ценности. Как обеспечить ценность для акционеров. / Г. Эшуорт, П. Джеймс. – М.: ИНФРА-М, 2006. – 190 с.
4. Арнольд Г. Руководство по корпоративным финансам. Пособие по финансовым рынкам, решениям и методам / Г. Арнольд. – М.: Баланс Бизнес Букс, 2007. – 748 с.
5. Волков Д.Л. Теория ценностно-ориентированного менеджмента: система, модели и показатели измерения ценности: автореф. дисс. на соискание научн. степени докт. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (теория управления экономическими системами)» / Д.Л. Волков. – Санкт-Петербург, 2007. – 50 с.
6. Ивашковская И. Моделирование стоимости компании. Стратегическая ответственность совета директоров / И. Ивашковская. – М.: Инфра-М., 2009. – 430 с.
7. Шевчук Н.В. Стратегічні аспекти управління формуванням вартості підприємств / Н.В. Шевчук // Стратегія економічного розвитку України. – 2013. – № 32. – С. 17–23.
8. Шевчук Н.В. Вартість як критерій ефективності управління підприємством / Н.В. Шевчук // Економічний часопис – XXI. Науковий журнал. – 2014. – № 5–6. – С. 68–71.
9. Мусієнко В. Д. Дивідендна політика підприємств та аналіз її ефективності на прикладі гірничо-збагачувальних підприємств Криворізького регіону / В.Д. Мусієнко, Д.В. Ясиненко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – № 5. – С. 205–208.

УДК 339.172:330

Сидоренко О.В.

кандидат економічних наук,

доцент, кафедра менеджменту імені професора Й.С. Завадського
Національного університету біоресурсів і природокористування УкраїниДЕФІНІТИВНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТЬ «БІРЖА» І «БІРЖОВИЙ РИНОК»
ЧЕРЕЗ ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІЙНИЙ АПАРАТ ТЕОРІЇ РИНКІВ

Вивчено категорії «біржа» і «біржовий ринок». Вирішено важливе завдання щодо дослідження понятійно-категорійного апарату такої складної економічної системи, як біржа. Враховано її теоретичні і еволюційні засади. За результатами дефінітивного аналізу зроблено висновок, що біржа є унікальною, гібридною економічною системою, яка гармонійно поєднує риси ринку та організації. Безпосередньо в розрізі наукових положень теорії ринків обґрунтовано правомірність отождествлення понять «біржа» і «біржовий ринок».

Ключові слова: поняття, ринок, біржа, біржовий ринок, теорія ринку.

Сидоренко О.В. ДЕФИНИТИВНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТИЙ «БИРЖА» И «БИРЖЕВОЙ РЫНОК» ЧЕРЕЗ
ПОНЯТИЙНО-КАТЕГОРИЙНЫЙ АППАРАТ ТЕОРИИ РЫНКОВ

Изучены категории «биржа» и «биржевой рынок». Решены задания по исследованию понятийно-категорийного аппарата такой сложной экономической системы, как биржа. Учтены ее теоретические и эволюционные основы. Сделан вывод, что биржа является уникальной, гибридной экономической системой, которая гармонично объединяет характеристики рынка и организаций. Непосредственно в контексте положений теории рынков обоснована правомерность отождествления понятий «биржа» и «биржевой рынок».

Ключевые слова: понятия, рынок, биржа, биржевой рынок, теория рынка.

Sydorenko O.V. DEFINITIVE DESCRIPTION THE CONCEPTS „EXCHANGES” AND „EXCHANGES MARKET” THROUGH
CONCEPTUAL AND CATEGORICAL APPARATUS OF MARKETS THEORY

The article deals categories „exchange0 and „exchange market”. The work aimed at solving the important task of research the conceptual and categorical apparatus of such difficult economic system as exchange. In this context was analyzed its theoretical and evolutionary principles. According to the results of the analysis of categorical able to conclude that the exchange is a unique and hybrid economic system that combines features of the market and organizations. Directly in the cut of the theory of markets, it was proved legality of identification concepts of „exchange” and „exchanges market”.

Keywords: concept, market, exchange, exchanges markets, market theory.

Постановка проблеми. Формуванням новітніх економічних систем, розвиток сучасних технологій, процеси глобалізації тощо змушують класичні наукові теорії розширювати свої межі за рахунок тих сфер, які раніше не входили в їх сферу пріоритетних інтересів. Відтак, виникає необхідність у конкретизації понятійного апарату, уточненні визначень, формулювань, методів, їх адаптації до нової сфери виконання. Яскравим прикладом подібних процесів є виникнення наукових досліджень біржових ринків.

Зазвичай структурування проблем біржових відносин в своїй основі ґрунтувалися на практичній діяльності їх суб'єктів. Проте недооцінка теоретичних знань, використання бірж переважно в прикладній

науці, іноді й зневажливе ставлення до потенціалу загроз біржової індустрії, призвели до формування схем, потужних і руйнівних, здатних вивести з рівноваги будь-яку економічну систему. Аналіз останніх наукових доробок свідчить, що саме вплив біржових механізмів, наприклад, безконтрольний біржовий спекулятивний капітал, стали перетворювати біржі на «держави в державі». З огляду на це, науковий світ намагається віднайти причини цих наслідків господарювання, а багатовіковий економічний досвід радить починати пошук пояснень із розуміння суті досліджуваного об'єкту, бо, як наголошував засновник логіки Аристотель, вартують ті визначення, які «розкривають суть речей» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні основи біржової торгівлі закладені в працях відомих вчених-економістів А. Маршалла, О. Штілліха, Ю. Філіпова та ін. В Україні дослідження біржових відносин варто розділити: на етапі впровадження значний внесок мали праці таких економістів-дослідників, як Б. Беренштейна, В. Горьового, П. Гайдучкого, Б. Дмитрука, Р. Дудяка, О. Лактіонова, Г. Машлій, О. Мограба, Л. Примостки, П. Саблука, В. Савченко, М. Солодкого, О. Сохацької, Г. Шевченко, О. Шпицака та ін.; сучасною проблематикою формування біржових відносин займалися такі дослідники, як В. Гниляк, Ю. Воскобіїник, Ю. Розгон, Ю. Рубан, О. Рябенко, О. Третяк та ін.

Мета статті. В цьому контексті дослідження бірж як ключового індикатора економічних процесів і потужного важеля врегулювання суспільно-економічних відносин є, безумовно, важливим. Конкретизованою метою є ствердження бірж не тільки як організації, що є базовим елементом біржового ринку ЄП, але й як категорії, тотожної «ринку».

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважаємо, що біржовий ринок варто розглядати як економічну систему, як модель ринку, яку можемо досліджувати в контексті проблем економічної системи [21].

До економічних систем відносять підприємства, організації, ринки, країни, економічні явища (проєкти, обмежені часом), процеси, що з'єднують простір, поширюючи інновації [12], капітал, технології, інформація, ресурси [2] тощо. Вітчизняний вчений А. Гальчинський зазначає, що ринок є «специфічним механізмом функціонування кібернетичної системи», тому йому властиві усі риси, притаманні економічній системі [8] – відносини, що ґрунтуються на сформованих у ній формах власності на економічні ресурси, результати й організаційні форми господарської діяльності; господарський механізм; конкретні економічні зв'язки між господарськими суб'єктами.

Біржовий ринок виявляє себе як економічна система «з подвійною силою».

З одного боку, біржі, як ключовий сегмент біржових відносин, є ринковими суб'єктами господарювання, що створюються зі спеціальною метою організації, спрощення чи полегшення товарообігу. Їх завдання полягає у створенні умов для біржової торгівлі, надання послуг в укладанні угод, визначенні цін тощо. З іншого – біржі слід визначати як такі юридичні особи, підприємства, які можуть мати лише спеціальну правосуб'єктність відповідно до цілей, зазначених безпосередньо в законі, можуть виступати у майнових відносинах як звичайні суб'єкти права: під час укладання так званих супутніх угод, які забезпечують життєдіяльність самої біржі [4; 28; 30]. Тобто загалом виділяються два основні підходи до визначення біржі: а) це певним способом організований ринок (сегмент ринку); б) це організація з юридичною правосуб'єктністю особливого типу і призначення. В обох випадках – це економічні системи. Відтак можна стверджувати про подвійне наповнення понятійного апарату категорії «біржа» – це одночасно і ринок, і підприємство.

Історично біржа була «місцем обміну (торгівлі)» [86, с. 177]. А це є теж не що інше як ринок. Тобто поняття «біржа» і «біржовий ринок» тотожні. Якщо ми говоритимемо про біржі, ми розумітимемо, що це є біржовий ринок, і, навпаки, досліджуючи біржовий ринок, ми досліджуватимемо біржі (таблиця 1).

Закріплюється це і сучасними біржовими тенденціями. Варто враховувати, що сучасні біржі не є, як в історичну давнину, просто «будівлі для зустрічей покупців

і продавців», а це потужні транснаціональні корпорації, що об'єднують товарні ринки і тисячі дотичних до них організацій різних країн світу на одній торговій площаді з широким колом функцій юридичного, економічного, соціального й інших напрямків. Так би мовити мегаструктури «біржі у біржах». Подібна багаторівневість вимагає розуміти їх ширше, аніж колись. Дослідження вказують, що науковці через це схильні називати сучасні біржі біржовим ринком. Все залежить від розвиненості послуг, які вони пропонують.

Проте теорія ринків залишається в основі формування біржових відносин і є категорією, що пройшла довгий еволюційний процес і складний період росту товарного виробництва від стародавніх базарів до сучасних комп'ютеризованих торговельних систем. Сьогодні налічується багато підходів до визначення поняття «ринку», з'явилося багато теоретичних його версій – рабовласницький, ранній капіталістичний, пізньокapіталістичний, ефективний ринки та інші [14].

Спочатку ринок і справді розглядався тільки як базар (ринкова площа), тобто місце проведення торгових операцій, де зустрічаються покупець і продавець [16]. Таке розуміння описувало характер торгових відносин первісного ладу, де обмін проводився в певному місці і в певний час. Але з розвитком ремесла й міст торгівля розширюється, за ринками закріплюються певні місця – ринкові площі. З розвитком суспільних відносин, розширенням товарного виробництва, поняття «ринку» стало набувати більш складних трактувань. Зокрема, як вказував іще А. Сміт, ринок став оптимальною системою, яка дозволяє суспільству, члени якого мають власні інтереси, досягнути максимальних з цими ресурсами можливостей та рівні розвитку економічних відносин, за інших обставин сукупних результатів [23].

Вважається, що вперше наукове тлумачення «ринку» запропонував французький економіст О. Кюрно. Згідно з ними ринок – це «будь-який район, на якому взаємодіє покупців і продавців настільки вільні, що ціни на одні і ті ж товари мають тенденцію легко і швидко вирівнюватись», визначивши так основні характеристики ринку: свобода дій учасників і гнучке ціноутворення [33, с. 324]. *Територіальну та ціноутворюючу функцію* ринку пізніше зазначав і відомий вчений Р. Барр, зауважуючи, що під ринком варто розуміти «не яке-небудь певне місце, де здійснюється купівля і продаж, а всю територію, частини якої пов'язані так, що ціни легко і швидко вирівнюються [3]. Тобто в основу ринкових відносин закладалося визначення їх ролі і місця в економіці, їх здатність забезпечувати проведення товарообмінних операцій. Першими ж, хто зайнявся вивченням суті ринкового механізму через призму вивчення товарообмінних операцій на ньому, були меркантилісти Т. Манн і Дж. Локк. Вони розглядали ринок, проєктуючи його вплив на зовнішньоекономічну діяльність. Англійський економіст У. Джевонс вважав, що ринок є *групою людей*, що вступають у ділові стосунки з приводу будь-якого товару, тобто визначив іще одну характерну рису ринку – *тісні зв'язки між покупцями і продавцями* [33, с. 324]. Економісти Р. Піндайк та Д. Рубінфелд теж визначають ринок як «сукупність покупців і продавців, що взаємодіють, в результаті чого з'являється можливість обміну» [19]. Пов'язував ринок із поняттям обміну і маркетинголог Ф. Котлер, назвавши його сферою потенційних обмінів товарів. Ця ж позиція була підтримана, трансформована й переведена в інституційну площину у науковому вченні «Економікс», де ринок вже розглядається як *інститут та механізм*, який «зводить покупців або продавців окремих товарів і послуг». Такі науковці, як

Таблиця 1

Аналогія характеристик понять «біржа», «ринок», «біржовий ринок»

Характеристика	Ринок згідно класичного трактування		Біржовий ринок	
	Інтерпретація характеристики		Інтерпретація характеристики	
Територія (місце)	1. «будь-який район» (О. Курно) 2. «не яке-небудь певне місце, де здійснюється купівля і продаж, а вся територія, частини якої пов'язані таким чином, що ціни легко і швидко вирівнюються» (Р. Барр)		1. біржі, як місце обміну (торгівлі) (А. Гальчинський, П. Єценко) 2. «біржі як місце зборів» (Г. Шершеневич, О. Вінік, В. Щербина) 3. «діючий ринок масових ...у конкретного місці» (Є. Сохацька) 4. «біржа...як зібрання... що відбувається в певному місці» (Вінер) 5. «торгівля ... у спеціальних торговельних залах» (А. Маршал)	
Взаємодія суб'єктів (покупці/продавці)	1. взаємовідносини покупців і продавців (О. Курно) 2. «група людей, що вступають у ділові стосунки з приводу будь-якого товару» (У. Джевонс) 3. «сукупність покупців і продавців, що взаємодіють» (Р. Піндайк, Д. Рубінфелд) 4. «зводить покупців або продавців окремих товарів і послуг» (Економікс) 5. «набір взаємозв'язків» (П. Хейне)		1. «біржа як регулярні зібрання відповідно з правилами» (Є. Філіпов) 2. «купців торгових посередників і інших учасників торгівлі яке повторюється регулярно через певні проміжки часу» (В. Тішер) 3. «сукупність людей, які збираються постійно в певному місці і здійснюють торгівлю» (Г. Шершеневич, О. Вінік, В. Щербина) 4. «періодичне зібрання купців, торгових посередників і інших, задіяних в торгівлі осіб» (Ф. Вінер) 5. «організація торгів шляхом укладення спеціальних угод» (Є. Філіпов) 6. «покупець, укладаючи угоду, купує товар, який він ще не бачив, продавець же може продати товар, який він не тільки ще не бачив, але й не має у своєму розпорядженні» (А. Волков) 7. зібрання... «з метою укладення оптових угод із товарами» (В. Тішер) 8. «біржа як ринок замісних обмінюваних товарів (Р. Еренберг) 9. одним із видів організованої торгівлі (О. Дегтарьова) 10. «організований форум для укладання строкових контрактів (О. Кандінська) 11. «організований оптовий ринок, на якому здійснюється торгівля біржовими товарами» (В. Мамутов, І. Булгакова, В. Хахулін) 12. зібрання... з метою укладення торгових угод на основі універсально визначених даних або стандартизованих, визначених родовими ознаками товарів оптової торгівлі в значному обсязі таким чином» (Ф. Вінер)	
Обмін (торгівля) об'єктами ринку (товарами)	1. «обмін, організований за законами товарного виробництва і обігу» (В.А. Медведєв, Л.И. Абалкін, О.И. Ожерельєв)		1. ринок, на якому... торгують ... з метою зняття з себе цінового ризику й передачі його іншим учасникам ринку або ж, навпаки, з метою прийняття цього ризику на себе з розрахунку отримання прибутку (О. Кандінська) 2. «організований ринок для замісних цінностей, на якому процес утворення цін протікає під суспільним контролем» (О. Штиль) 3. «діючий ринок масових замісних цінностей...» (Є. Сохацька) 4. «ринки, які рухаються у бік більшої ліквідності з невеликою різницею у цінах покупки і продажу» (А. Маршал)	
Ціноутворення	1. ціни на одні і ті самі товари мають тенденцію легко і швидко вирівнюватися (О. Курно), «ціни легко і швидко вирівнюються» (Р. Барр) 2. через попит і пропозицію на конкурентних засадах ринок допомагає вирішити три проблеми: що, як і де виробляти (Е. Долан і Д. Ліндсей) 3. «чим досконаліший ринок, тим сильнішою є тенденція до того, щоб у всіх його пунктах в один і той самий час платили за одну і ту саму річ однакову ціну» (Д. Маршал) 4. «сфери, в якій обмін товарів здійснюється за суспільною оцінкою, що знаходить своє відображення у ціні» (С. Ожегов)		1. ринок, який функціонує по встановлених правилах, регламентованих у нормативних актах (О. Дегтарьова) 2. сукупність правових угод» (Г. Шершеневич) 3. «діючий ринок масових замісних цінностей, що функціонує за певними правилами» (Є. Сохацька) 4. «біржа – це оптовий ринок, юридично оформлений у вигляді організації торговців» (В.А. Галанов, А.И. Басов) 5. «будь-яка організація, яка використовується людьми для торгівлі одне з одним» (Е. Долан, Д. Ліндсей)	
Зовнішньоекономічна діяльність	Т. Манн і Дж. Локк		1. «інститут, який зводить покупців або продавців» («Економікс») 2. «елемент відтворення валового внутрішнього продукту як форма руху основних складових частин цього продукту» (В. Відянін, Г. Журавльова) 3. «багатоаспектне утворення... потужний засіб стимулювання розвитку товаровиробництва, науково-технічного і економічного прогресу, каталізатор послідовних відновлювальних процесів» (І.І. Лукінов)	
Фінансовий ринок	1. «форма організації ...торговців і фінансистів» (Д. Хікс) 2. «сукупність відносин товарного і грошового обігу» (В.А. Медведєв, Л.И. Абалкін, О.И. Ожерельєв)		1. «фінансовий ринок, на якому різні групи його учасників (хеджери і спекулянти) торгують контрактами» (О. Кандінська) 2. «товарні та фінансові біржі, торгівля на яких проводиться за допомогою системи подвійного аукциону» (А. Маршал)	
Інформаційна	1. «складний передавальний пристрій ...дозволяє з найбільшою повнотою і ефективністю використовувати інформацію, що розпорошена серед багаточисленних індивідуальних агентів» (Ф. Хайек)			

Авторська розробка

П. Семюельсон, Е. Долан і Д. Ліндсей акцентували на *ціноутворюючій функції* ринку, згідно якої через попит і пропозицію на конкурентних засадах ринок допомагає вирішити три проблеми: що, як і де виробляти [10], і визначали ринок як *процес конкурентних торгів* [22]. У цьому ж ракурсі розглядав ринок американський економіст П. Хейне, який стверджував, що «ринок – це набір взаємозв'язків, або процес конкурентних торгів» [26]. З часом А. Маршал розширив це значення, поставивши його в залежність від рівня розвитку і вказував, що «чим досконаліший ринок, тим сильнішою є тенденція до того, щоб у всіх його пунктах в один і той самий час платили за одну і ту саму річ однакову ціну» [33, с. 325]. Дослідивши іншу сторону ринку, Ф. Хайєк утвердив його *інформаційну* роль, розтлумачивши ринок як складний передавальний пристрій, який дозволяє з найбільшою повнотою і ефективністю використовувати інформацію, що розповсюджена серед численних індивідуальних агентів [32].

Вочевидь, практично всі згадані підходи до визначення ринку розглядають ринок і як сферу обміну товарів, і як інститут, і як механізм, який зводить покупців і продавців у певному місці, або як механізм ціноутворення. Ці трактування властиві так званій західній науковій школі – школі розвинених товарних та ринкових відносин. Проте до останнього часу вони були дещо обмежені у виявленні прямих зв'язків товарного обміну із грошовим ринком і ринком цінних паперів. Подальший розвиток наукових теорій, їх переплетення, призвів до виникнення досліджень, які виявляли взаємозалежність фінансового і товарного ринків, що й відобразилось на нових підходах до трактування поняття «ринку». Одним із перших, хто ввів принципovu залежність ринкових відносин від фінансового капіталу, був відомий світовий вчений Д. Хікс, який врахував фінансову складову ринку і відзначив, що «ринок як форма організації є породженням торговців і фінансистів» [27]. Відтак тлумачення ринку трансформувалося із еволюційним розвитком суспільно-економічних відносин і нашаровувало у себе все більше функціональних властивостей.

Вітчизняна наука має власну історію поняття «ринок». Але через відсутності ринкових умов, властивих «західному» світу, мало дещо інші риси й тлумачення. У радянський період ринок розглядався як сфера товарообігу і відображав швидше макроекономічний принцип функціонування. Саме таке тлумачення знаходило своє відображення практично у всіх наукових працях і економічних джерелах. Відтак у словнику С. Ожегова пропонується визначати ринок як сферу товарного обігу (товарообороту), в якій обмін товарів здійснюється за суспільною оцінкою, що знаходить своє відображення у ціні [18]. Левова частка підручників політекономії давали подібні визначення, зокрема що це обмін, організований за законами товарного виробництва і обігу, сукупність відносин товарного і грошового обігу [20] або «елемент відтворення вального внутрішнього продукту, як форма руху основних частин цього продукту» [31]. На наш погляд, вичерпне і ґрунтовне визначення ринку запропоновано основоположником української теорії ринкової економіки І.І. Лукиновим, який характеризує ринок як «багатоаспектне утворення ... потужний засіб стимулювання розвитку товаровиробництва, науково-технічного і економічного прогресу, каталізатор послідовних відновлювальних процесів» [15]. Такий підхід унаслідував існуючу наукову школу економічного розвитку, яка враховує усі стадії суспільного виробництва: виробництво, розподіл, обмін, споживання.

Сучасні ж трактування вітчизняних науковців майже не відрізняються від поширених на етапі формування ринкових відносин у світі, але із поправкою на сучасні новації: глобалізацію, інформатизацію тощо. Останні світові тенденції свідчать, що наука змінила підходи до розуміння «ринку». Скажімо, існує теорія Башельє-Кутнера-Коулса «ефективного ринку», Вебе – «когерентного ринку» (перехідного, хаотичного, випадкового). М. Алле ввів поняття «економіки ринків» замість «ринкова економіка», відкидаючи закон рівноваги на ринках і вважаючи їх флуктуаційними. Гіпотеза фрактального ринку, запропонована Б. Мельдельбортом і А. Херстом стверджує, що ринки сучасності характеризуються постійними коливаннями, а не нормально-статичні (тобто мають цикли, тренди, якісні переходи, можуть бути описані в категоріях детермінованого хаосу, мають фазові і структурні зрушення, формують синергетичні типи економічних систем [13; 14]). Усі напрямки корелюються із загальносвітовими економічними тенденціями: частими кризами, інтеграційними процесами, відходом від індустріального способу накопичення капіталу до інформаційно-технологічного, перенасиченням фінансового ресурсу, нестабільною валютною політикою тощо.

Узагальнено «ринок» – це багатофункціональне комплексне поняття, яке поєднує ринок товарів, капіталу, послуг, ресурсів, які перебувають у взаємодії між собою в межах складної економічної системи соціально-економічних відносин в сфері виробництва, обміну, розподілу, споживання товарів та фінансових капіталів на мікро- і макрорівні, пов'язуючи виробників і споживачів товару, діючи на основні закони попиту і пропозиції; це – інститут, який зводить разом покупців і продавців конкретного товару чи послуги, що функціонують як інформаційні системи або в певному місці, як біржі.

Вписуючись у постулати теорії ринків, не суперечачи жодному із наведених його рис, властивостей чи функцій, біржі вступають у цілковиту синергію з іншими елементами інфраструктури ринку і є його відображенням. Біржі є найбільш розвиненими формами регулярно діючого ринку товарів, демонструючи здатність до саморегулювання, є зв'язною ланкою між продавцями і покупцями. У випадках, коли вони усуваються від процесу створення цивілізованих ринкових відносин, настають негативні результати: втрата ресурсів, темпів росту, розбалансування ціноутворення, зростання ризиків виробництва тощо. Як показує світова практика, у країнах, де ринкова інфраструктура слабо розвинена, економіка неефективна і позбавлена механізмів швидкого адаптування до внутрішніх і зовнішніх впливів (позитивних і негативних), галузі економіки відірвані одна від одної, функціонують кожна за «своїм сценарієм», є неконкурентоспроможними.

В процесі еволюції біржі набували певної специфіки (особливостей). Джерелом їх виникнення слугувало укрупнення виробництв, яке потребувало шляхів реалізації крупних партій товарів на регулярній основі і цін на основі попиту й пропозиції. Спочатку біржі виникали як невеликі зібрання для купівлі–продажу реального товару, в основному с/г продукції.

Російський вчений Ю.Д. Філіпов акцентував на тому, що «біржі є особливою історично організованою формою ринку, яка отримала своє відображення у регулярних зібраннях та у відповідній постійній організації торгів, – ринку, на якому торг здійснюється шляхом укладення спеціальних угод за відповідними правилами» [25]. Тут простежується аналогія із наведеними постулатами теорії ринків щодо розуміння ринку, тільки з певними особливостями:

організована форма ринку, регулярність зібрань, наявність спеціальних угод та правил торгівлі. Раніше А.Ф. Волков вказував, що «біржа являє собою досити своєрідний ринок, де покупець, укладаючи угоду, купує товар, який він іще не бачив, продавець же може продавати товар, який він не тільки іще не бачив, але й не має у своєму розпорядженні» [7]. В. Тішер вважав, що біржа є зібранням купців торгових посередників і інших учасників торгівлі, яке повторюється регулярно через певні проміжки часу з метою укладення оптових угод із товарами, які відсутні в місці укладення, причому угоди укладаються з дотриманням встановлених торговельних звичаїв, а ціни, що виникають із укладення таких угод, підлягають встановленню і оприлюдненню органами зібрання [5, с. 46]. Р. Эренберг називав біржу ринком замінних обмінюваних товарів [5, с. 47].

Ці підходи до визначень біржі утверджують наші переконання що біржа – це є ринок, який пов'язує покупців і продавців з метою купівлі (продажу) товарів, але з певною специфікою – віртуальність товару та їх взаємозамінність.

Сучасна економічна наука продовжила цей теоретичний ряд у розкритті термінів «біржа» і «біржовий ринок». Один із основних російських дослідників біржової діяльності О.І. Дегтярьова зазначала, що «сучасна діяльність бірж є результатом довготривалої еволюції різних форм оптової торгівлі... і є одним із видів організованої торгівлі, тобто становить ринок, який функціонує за встановленими правилами, регламентованими у нормативних актах» [9].

О.А. Кандінська вважає, що біржовий ринок – це «організований форум для укладання строкових контрактів, які для забезпечення вищої ліквідності мають найвищою мірою стандартизовані умови» [11], а сучасна товарна біржа – це *фінансовий ринок*, на якому різні групи його учасників (хеджери і спекулянти) торгують контрактами, прив'язаними до цін на сировину або на так звані «нетоварні цінності» з метою зняття з себе цінового ризику й передання його іншим учасникам ринку або ж, навпаки, з метою прийняття цього ризику на себе з розрахунку отримання прибутку. Акцентом тут є слова «фінансовий ринок», оскільки традиційно товарну біржу визнавали лише як товарний ринок.

Вітчизняні дослідники розглядають біржу як організований ринок для замінних цінностей, на якому процес утворення цін минає під суспільним контролем [29]. Правники Г.Ф. Шершеневич, О.М. Вінник та В.С. Щербина зі словом «біржа» пов'язують три різні аспекти: *сукупність людей*, які збираються постійно в певному місці і здійснюють торгівлю; саме місце зборів; сукупність угод, укладених у цьому місці [28; 6; 30]. В.К. Мамутов, І.В. Булгакова та В.В. Хахулін вказують, що біржа – це постійно діючий організований *оптовий ринок*, на якому здійснюється торгівля біржовими товарами (сировиною, промисловими товарами, цінними паперами тощо) [4].

Відомий український вчений О.М. Сохацька, досліджуючи економічну природу біржі, дотримується думки, що це постійно діючий ринок масових замінних цінностей, що функціонує за певними правилами, у конкретному місці і в призначений час [24]. Аналогічні підходи до розуміння «бірж» у зарубіжній науці. Зокрема, німецький вчений Ф. Віннер, систематизувавши усі відомі міжнародні наукові дослідження у своїй праці «Біржа», робить висновок, що «біржа являється *періодичним зібранням* (яке постійно повторюється) купців (покупців і продавців), торгових посередників і інших, які прямо чи опосередковано

здіяні в торгівлі осіб, що відбувається в певному місці з метою укладення торгових угод на основі універсально визначених даних або стандартизованих, визначених родовими ознаками товарів оптової торгівлі в значному обсязі так, що угоди укладаються з дотриманням установлених ділових звичаїв (узансів)» [5].

Висновки. Отже, наукові підходи через категорійний апарат економічної теорії систем та теорії ринку дозволяють нам дійти висновку, що біржовий ринок (біржі) – унікальна економічна система, яка гармонійно поєднує риси ринкової економіки, з її вільним ціноутворенням та конкуренцією, та ключові характеристики організації, економічного інституту, підприємства. Фактично, науковий аналіз категорій «біржа», «ринок», «біржовий ринок», переконують нас щораз, що біржі і є ринками. Ми зв'язуємо ці поняття і маємо право використовувати їх рівнозначно.

Узагальнюючи, вважаємо, що *біржовий ринок* варто тлумачити як:

1) організований ринок товарів (замінних і обмінюваних, сільськогосподарських чи інших), що продаються оптовими партіями за встановленими правилами згідно з нормами правових актів, шляхом укладення спеціальних угод між учасниками ринку (покупцями і продавцями) в установленому місці (біржах-торгових площадках) на регулярних і постійно діючих умовах;

2) ринковий інститут, що має власну інфраструктуру, функціонує відповідно до ринкових законів попиту і пропозиції;

3) механізм виявлення цінових індикаторів розвитку економіки;

4) організаційний інститут, що може бути представлений окремою біржею і об'єднанням різних біржових господарських суб'єктів, наприклад, кількома біржами, біржовими посередницькими чи розрахунковими організаціями тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Аристотель. Метафизика. Сочинения в четырех томах / ред. В.Ф. Асмус. – М.: Мысль, 1976. – Т. 1. – 550 с.
2. Астапов К. Условия стабильного развития экономических систем в современном мире // Проблемы теории и практики управления. – 2005. – № 2. – С. 90–94.
3. Барр Р. Политическая экономия: в 2-х тт. – М.: Междунар. отношения, 1995. – Т. 1. – 608 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/barr.
4. Булгакова І.В. Господарське право України: [навчальний посібник] / І.В. Булгакова. – К.: Прецедент, 2006. – 346 с.
5. Виннер Ф.А. Биржа / [Ф.А.Винер]; пер. с нем. под. ред. Р.С. Куракина. – М.: Волтерс Клувер, 2010. – 544 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.google.com.ua>.
6. Вінник О.М. Господарське право: [курс лекцій] / О.М. Вінник. – К.: Атіка, 2004. – 406 с.
7. Волков А.Ф. Биржа // Словарь юридических и государственных наук. – СПб., 1900. – Т. 1. – 1666 с.
8. Гальчинський А. Економічна теорія: [підручник] / А.Гальчинський, П.Єщенко. – К.: Вища школа, 2003. – 507 с.
9. Дегтярева О.И. Биржевое дело: [уч. для вузов] / О.И. Дегтярева. – М.: ЮНИТИ – Дана, 2001. – 680 с.
10. Долан Э., Линдсей Дж. Рынок: микроэкономическая модель / [Э. Долан, Дж. Линдсей]; пер. с англ. В. Лукашевича и др.; под общ. ред. Б. Лисовика и В. Лукашевича. – СПб., 1992. – 496 с.
11. Кандинская О.А. Биржевое дело: [учебник для вузов] / О. Кандинская. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 503 с.
12. Клейнер Г. Стратегический менеджмент: актуальные проблемы и новые направления / Г. Клейнер // Проблемы теории и практики управления. – 2009. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uptp.info>.
13. Кузнецов Б.Л. Гипотеза синергетического рынка в свете феноменологической теории фазовых переходов Л. Ландау / Б.Л. Кузнецов // Вопросы экономики. – 2005. – № 8. – С. 48–53.

14. Кузнецов Б.Л. Рынок как синергетическая система / Б.Л. Кузнецов, С. Б. Кузнецова. – Сайт С.П. Курдюмова, 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://spkurdyumov.ru/none/rynok-kak-sinergeticheskaya-sistema>.
15. Лукинов И.И. Эволюция экономических систем / И.И. Лукинов. – М. : Экономика, 2002. – 567 с.
16. Макконелл К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / [К.Р. Макконелл, С.Л. Брю ; пер. Е.С. Иванова и др.] ; пер.с англ. 11-го изд. – К. : ХаГар, 2000. – 785 с.
17. Маршалл А. Принципы политической экономии. / А. Маршалл. – М. : Прогресс, 1983. – Т. 1. – 415 с.
18. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка : 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова ; РАН ; Ин-т русского языка им. В. В. Виноградова. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.
19. Піндайк Р., Рубінфелд Д. Мікроекономіка / [Р. Піндайк, Д. Рубінфелд] ; пер. з англ. А. Олійник, Р. Сільський. – К. : Основи, 1996. – 646 с.
20. Политическая экономия / за ред. В.А. Медведева, Л.И. Абалкина О.И. Ожерельева и др. – М. : Политиздат, 1988. – 735 с.
21. Прилуцький А.М. Ринок в системі категорій сучасної економічної теорії / А.М. Прилуцький // Теоретичні та прикладні питання економіки. – Вип. 25. – С. 195
22. Семюельсон П., Нордгауз В. Макроекономіка / [П.А. Семюельсон, В.Д. Нордгауз] ; пер.з англ. – К. : Основи, 1995. – 544 с.
23. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
24. Сохацька О.М. Біржова справа : [навч. посібник] / О.М. Сохацька. – Тернопіль : Карт-бланш ; К. : Кондор, 2008. – 636 с.
25. Филипов Ю.Д. Биржа. Ее история. Современная организация и функции / Ю.Д. Филипов. – М. : 1920. – 199 с. – С. 3
26. Хейне П. Экономический образ мышления / [П. Хейне] ; пер. с англ. – М. : Издательство «Каталакия», 1997. – 704 с.
27. Хикс Дж. Теория экономической истории / [общ. ред. и вступ. ст. Р.М. Нуреева] ; пер. с англ. 2-е стереотип. изд. – М. : НП «Журнал Вопросы экономики», 2006. – 224 с.
28. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права : в 4 т. / Г.Ф. Шершеневич. – М. : Статут, 2003. – Т. II : Товар. Торговые улоги. – 2003. – 544 с.
29. Штиллих О. Біржа і її діяльність / [О. Штиллих] ; пер. с нем. – Спб. : Братство, 1992. – 304 с.
30. Щербина В.С. Господарське право : [підручник] / В.С. Щербина. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 656 с.
31. Экономическая теория (политэкономия) : [учебник] / под общ. ред. В.И. Видяпина, Г.П. Журавлевой. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 714 с.
32. Caldwell B. Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F.A. Hayek / B. Caldwell. – University of Chicago Press, 2004. – 500 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : books.google.com.ua/books?isbn.
33. Marshall A. Principles of Economics: An Introductory Volum. Eighth edition. / Alfred Marshal. – MacMillan Co, New York. – 1949. – 871 p. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://econ.washington.edu/files/2013/05/Barzel-LOP.pdf>.

УДК 65.012.2/45:009.12

Сокольська Р.Б.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Національної металургійної академії України***Акімова Т.В.***старший викладач кафедри обліку і аудиту
Національної металургійної академії України***Просенко А.С.***студентка
Національної металургійної академії України*

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕДОСКОНАЛОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Досліджено вплив інформаційного забезпечення на сталий розвиток сучасного підприємства в умовах недосконалої конкуренції при використанні таких економічних інструментів, як прогнозування та планування. Обґрунтовано значущість інформації для отримання кращих результатів управління діяльністю суб'єкта господарювання. Розглянуто основні поняття процесу інформаційного забезпечення та сучасні концепції інформаційного забезпечення процесу планування.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, стратегічне планування, управлінські рішення, інформаційні системи, недосконалоконкуренція.

СОКОЛЬСКАЯ Р.Б., АКИМОВА Т.В., ПРОСЕНКО А.С. ОСОБЕННОСТИ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПЛАНИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ НЕСОВЕРШЕННОЙ КОНКУРЕНЦИИ

Исследовано влияние информационного обеспечения на устойчивое развитие современного предприятия в условиях несовершенной конкуренции при использовании таких экономических инструментов, как прогнозирование и планирование. Обоснована значимость информации для получения лучших результатов управления деятельностью предприятия. Рассмотрены основные понятия процесса информационного обеспечения и современные концепции информационного обеспечения процесса планирования.

Ключевые слова: информационное обеспечение, стратегическое планирование, управленческие решения, информационные системы, несовершенная конкуренция.

SOKOLSKA R.B., AKIMOVA T.V., PROSENKO A.S. FEATURES OF INFORMATION SUPPORT OF ACTIVITIES PLANNING OF ENTERPRISES IN IMPERFECT COMPETITION CONDITIONS

The influence of information support for sustainable development of modern enterprise in imperfect competition conditions with using of economic instruments such as forecasting and planning has been investigated. The importance of information for receiving best results of management of business entity activities has been justified. The basic comprehension of the information support process and modern concepts of information support of the planning process have been reviewed.

Keywords: information support, strategic planning, management decisions, information systems, imperfect competition.